

РЕЦЕНЗИЯ ЗА

научния труд

INTER ARMA. Предчувствието за война в чешката култура (1935–1939)

Антология с художествени текстове и публицистика

от доц. д-р Анжелина Пенчева

Предложената за публикуване антология с художествени текстове е изготвена в рамките на мащабния проект „Светът от вчера“ – видян през катастрофата от 1939 г. (Усещанията за застрашена Европа, културата и литературата на България, Украйна, Полша и Чехословакия“, Фонд „Научни изследвания“, Договор № КП – 06-H60 / 2 от 16.11.2021. Съставител на антологията и автор на въвеждащата студия и информационните текстове за авторите е доц. д-р Добромир Григоров, изтъкнат учен и преподавател в областта на литературоведската бохемистика и изключително задълбочен познавач и анализатор на разглеждания период. Както самият той пояснява, концепцията на сборника и подборът на текстовете са се разгръщали от и около първоначалния замисъл и са се обуславяли взаимно в процеса на издирване и проучване на значителен по обем и малко познат текстови масив. Вероятно пак самият материал е „внушил“ и оригиналната структура на антологията, разпределена в три блока, сюжетно, жанрово и поетологично твърде различни, но, поставени един до друг и обединени от оста на анализа, осцилиращи и диалогизирани помежду си.

За мен особено оригинален е първият цикъл на антологията, включващ рефлексите на Гражданската война в Испания (инспирирала забележителни творби и в българската литература). Той съдържа ветрило от жанрове, от най-плътна предаваща реалността – документалния репортаж, – през метафоризиращата (най-вече чрез обединяващия и универсален образ на Дон Кихот) есеистика до еманацията на художествеността – поезията (Халас). Освен разнотипни, избраните текстове са и полемизирани помежду си, поради различните мисловни и морални диспозиции на авторите си, представящи сложността на социокултурния контекст през въпросните години (в този смисъл познавателно ценно е включването на Емануел Вайтауер). Адмиравам решението на съставителя да включи и медийни, есеистични и чисто публицистични текстове, въпреки в никакъв случай нелишени от художествено измерение (Халас, Ванчура), тъй като в подобни сложни и тревожни

времена литературното и медийното се доближават плътно и често се взаимозаменят функционално.

Център на втория цикъл е прочутата пиеса на Карел Чапек „Бялата болест“ (и коментиращи я текстове на самия Чапек, чието действие се разиграва привидно извън конкретното времепространство, но под граничещото с фантастика (или може би не?) покривало на художествената фикция съвсем недвусмислено прозират контурите на реалните исторически събития. Както във „Война със саламандрите“, така и тук (с доста опростен, по-скоро публицистично директен изказ, и все пак далеч не еднопланово и декларативно) е представена смразяващата и съвсем не фиктивна, включително и днес, визия на самоунищожаващото се от алчност и/или от примитивен фанатизъм човечество. „Бялата болест“ (1937), както и „Саламандрите“ (1936), и пиесата „Майка“ (1938), са свидетелство и за гражданската, и за художествената еволюция под диктата на времето на един изключителен творец и интелектуалец, познат дотогава с доста по-различни по тематика, патос и поетика произведения (макар и тук, в автотълкуванията на самия Чапек, да провиждаме например неговия релативизъм, запазената му марка).

Третият цикъл в антологията представя неизвестни досега в България есета на забележителната журналистка Милена Йесенска, в които, по думите на съставителя, „през март 1939 г. е направен един от първите опити за колективна авторефлекси, анализирайки причините за започналата военна и икономическа окупация на Чехословакия от чужда армия и държава“. Умереният, хуманен и по отношение на окупатора и плуралистичен като аргументация модус на текстовете контрастира от днешна гледна точка драматично емоционално с последващата съдба на Йесенска като активен деец на антинацистката съпротива и със смъртта ѝ през 1944 г. в концлагера „Равенсбрюк“,

Непременно трябва да се изтъкне високото аналитично ниво на встъпителната студия, опираща се както на дълбокото и разностранно познаване на епохата, така и на най-модерни постижения в литературната теория. Препоръчвам тя да се чете задължително не само като разкриваща мотивацията на съставителя доц. Григоров, но и като много важен ключ за пълноценно вникване в публикуваните творби.

Ако се съди по датирането на проекта, в който е вписана рецензираната антология, първоначалният замисъл да се проучат, представят и обговорят интердисциплинарно литературните и публицистичните проекции на настроенията, търсенията, лутанията и моралните кризи и прераждания на интелектуалците от включените четири държави в един сравнително слабо познат

и анализиран научно сложен исторически период, неочаквано е придобил много по-изострени и мащабни измерения през последните близо две години от съдбините на Европа. „Светът от вчера“ неочаквано се оказва плашещо изоморфен със „Света от днес“. След много десетилетия относителен световен мир, след много поколения, познавали войната само абстрактно, сега на нашия континент „предчувствието“, „интуицията“ за война отново тегне с голяма сила. В този смисъл и проектът, и разглежданият сборник влизат в плътна корелация с настоящия момент и ценността им освен другото се увеличава и от това, че са във висша степен илюстрация както на *социалния потенциал* на литературата (особено в подобни „тревожни“ времена), така и на нейната *социология*.

Накрая, в качеството си на литературовед бохемист и дългогодишен преподавател по чешка литература и славянски литератури като доц. Григоров, намирам, че предложеният за публикуване сборник ще служи отлично и като *помагало* за студентите от тези две дисциплини. От включените в антологията текстове представени досега в България са само тези на класика Карел Чапек, но и те са с днешна дата сравнително трудно достъпни. Останалите текстове са напълно нови за българския дискурс и в този смисъл „изнамирането“ им, предлагането им в чудесни преводи на доц. Григоров (с едно изключение) и вещото им аналитично интерпретиране във встъпителната студия са несъмнен принос.

Доц. д-р Анжелина Пенчева